

Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Bilanço Dışı Faaliyetlerindeki Gelişmeler

Gamze GÖÇMEN*

Özet: Bankacılık sektörü ile ilgili literatüre bakıldığında, bankaların bilanço dışı işlemlerinde tüm dünyada ortaya çıkan hızlı artışın nedenlerinin ve sonuçlarının, pek çok araştırmaya konu olduğu görülmektedir. Bu araştırmalardan yola çıkılarak bu çalışmada, bilanço dışı işlemlerin Türkiye’de faaliyet gösteren ticaret bankaları açısından ne gibi bir gelişme gösterdiği incelenmiştir. Değerlendirmeler yapılırken kamu bankalarının, özel bankaların ve Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı bankaların 1990-2004 yılları arasındaki mali tablolarında yer alan verileri dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü, Bilanço dışı işlemler, Faiz dışı gelirler, Ticaret Bankaları

Evolutions Of Off-Balance Sheet Activities In Turkish Banking Sector

Abstract: Looking at the literature on banking sector, it is seen that causes and effects of fast increases in off-balance sheet activities are a subject matter of a lot of studies. Following these researches, it has been examined the evolution of off-balance sheet activities in Turkish commercial banking sector. It has been considered financial statements of state banks, private banks and foreign banks in Turkey between 1990-2004.

Keywords: Banking sector, Off-balance sheet activities, Non-interest income, Commercial Banks

GİRİŞ

Bankalar fonların tasarruf sahiplerinden alınıp ihtiyaç sahiplerine verilmesine aracılık eden kuruluşlardır. Bankaların geleneksel faaliyetleri, kredilerin mevduatlarla finanse edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Dünyadaki trendlere paralel olarak ve Türkiye’de enflasyon ve faiz oranlarındaki düşüşlere bağlı olarak bankaların ücret ve komisyon geliri sağlayan faaliyetlere giderek daha çok ağırlık verdikleri görülmektedir. Gerçekten de, 1990’lı yılların başlarında bankacılık sektöründe bilanço dışı işlemlerin toplam aktiflere oranı %30’larda iken, 2000’li yıllarda %150’ler seviyesine ulaşmıştır. 2000 yılından itibaren bankaların toplam bilanço dışı faaliyetlerinin büyüklüğü, aktifler toplamının üzerinde gerçekleşmiştir.

Aydın (2000), bankaların bilanço dışı işlemlerindeki bu hızlı artışın nedenlerini şu şekilde sıralamıştır:

- ✓ Karlılığın artırılmaya çalışılması
- ✓ Vergiden kaçınmak
- ✓ Komisyon kazançlarını artırabilmek

* Araştırma Görevlisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- ✓ Bankacılık sisteminin kendi içinde ve banka dışı finansal kesimden kaynaklanan rekabet artışıyla baş edebilmek
- ✓ Maliyetlerin azaltılarak kazancın artırılması
- ✓ Müşteri taleplerini karşılayabilmek
- ✓ Yeni ihtiyaçlara uygun hizmet sağlayabilecek yeni ürünler yaratabilmek
- ✓ Fon kaynağı olarak sadece mevduata bağlı kalmayıp yeni kaynaklar yaratabilmek
- ✓ Teknoloji alanındaki hızlı gelişim

Bu çalışmada, bankaların bilanço dışı faaliyetlere yönelmelerinin temel nedenleri ve muhtemel etkileri irdelenmekte ve bankacılık sektöründe 1990-2004 yılları arasında yaşanan gelişmeler, mali tablo verilerine dayanılarak incelenmektedir. Kamu bankaları, özel bankalar ve yabancı bankaların ayrı ayrı ele alındığı araştırmaya konu olan bankalar ticaret bankalarıdır.

Çalışmada öncelikle bankaların bilanço ve gelir tablolarında yer alan faaliyetler tanımlanmış, daha sonra bilanço dışı faaliyetler tanımlanarak, bu faaliyetlerin Türkiye'deki gelişimi araştırılmıştır.

BANKALARIN MALİ TABLOLARINDA YER ALAN FAALİYETLER

Bilançolarda Yer Alan Faaliyetler

Bir işletmenin bilançosu, o işletmenin genel olarak gerçekleştiği faaliyetleri görmemizi sağlamaktadır.

Bankaların bilançoları da varlık ve yükümlülüklerinin bir listesidir. Bilançolar, "Toplam Varlıklar=Toplam Yükümlülükler+Öz kaynaklar" şeklinde bir dengeyi gösterir.

Yükümlülükler, banka fonlarının kaynaklarına ilişkin bir listedir ve bu kaynakların kullanıldıkları yerler, bilançonun varlıklar kısmında listelenmiştir. Bankalar borç alarak ve mevduat gibi diğer kalemleri kullanarak fon sağlarlar. Daha sonra bu fonları menkul kıymet almakta ve kredi vermekte kullanırlar. Bankalar, kullandırdıkları kredilere, yükümlülükleri karşılığında ödediği faizden daha yüksek bir faiz oranı uygulayarak kar elde etmeye çalışırlar (Mishkin,1998).

Banka bilançolarının aktifinde yer alan kalemler, genel itibariyle Likit Aktifler, Krediler, Donuk Aktifler ve Diğer Aktifler olarak dört grupta toplanmaktadır. Aktifte yer alan bu kalemler, yani bankanın varlıkları içinde en yüksek tutara sahip olan kalemler ise Likit Aktifler ile Kredilerdir.

Banka bilançolarının pasifinde yer alan yükümlülükler ise, Mevduat, Mevduat Dışı Kaynaklar ve Özkaynaklar şeklindedir. Pasif toplamı içinde de mevduatın önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Ticari bankaların asıl faaliyetleri bilançolarının aktifinde yer alan krediler ile pasifinde yer alan mevduatlardan oluşmaktadır. Tablo (1)'de bankaların mevduat ve kredilerinin yıllar itibariyle toplam bilanço büyüklüğü içindeki payları görülmektedir.

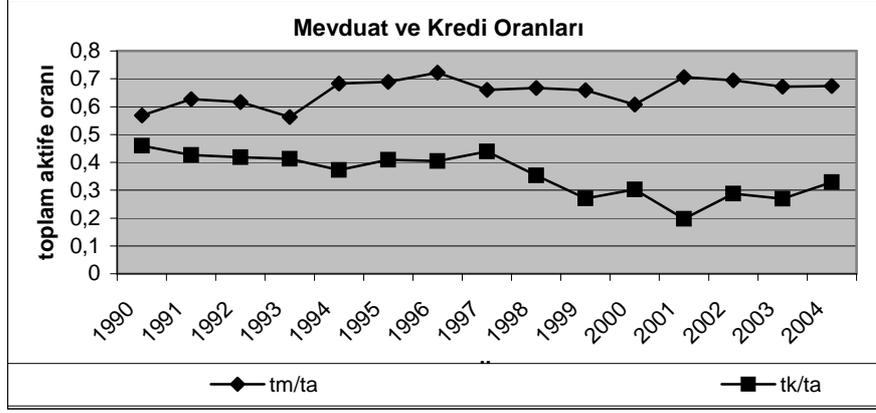
Tablo.1.Türk Bankacılık Sektöründe Yıllara Göre Mevduat ve Kredi Toplamlarının Aktif İçindeki Payları (yüzde)

Yıllar	Toplam mevduat(%)	Toplam Krediler(%)	Yıllar	Toplam mevduat(%)	Toplam Krediler(%)
1990	0,568816	0,459906	1998	0,666952	0,353441
1991	0,627274	0,425834	1999	0,659241	0,27104
1992	0,617072	0,418124	2000	0,606997	0,303023
1993	0,563197	0,412762	2001	0,706388	0,197143
1994	0,682907	0,372193	2002	0,695034	0,288077
1995	0,689347	0,408846	2003	0,671707	0,269094
1996	0,722071	0,405092	2004	0,67391	0,328402
1997	0,660193	0,438865	<i>Ortalama</i>	0,65407373	0,35678947
			<i>St. Sapma</i>	0,047718785	0,077123024

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınlanmış Mali Tablolar

Banka kaynakları içinde mevduatın payı 1990-2004 yılları arasında ortalama %65,41'dir. Bu ortalamanın standart sapması ise %4,77'dir. Kredilere baktığımızda, 2001 yılına kadar (kriz yılı) bankaların verdikleri kredilerin yıllara göre ortalaması %38,81 olup, 2001 yılından sonra bu oran %27,71'e düşmüştür. 1990-2004 yılları arasında kredilerin payı ortalama %35,67 olup, standart sapması %7,71'dir. 2001 krizinin ardından bankaların kredi oranlarını arttırmaya başladıkları görülmektedir.

Grafik.1. Türk Bankacılık Sektöründe Yıllara Göre Mevduat ve Kredi Toplamlarının Aktif İçindeki Payları (yüzde)

Grafik.1'de görüldüğü gibi, bankaların mevduatlarında bir miktar artış, kredilerinde ise azalma gerçekleşmiştir. Özellikle mevduatın bilanço içinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Gelir-Gider Yapısı

Bir ticari bankanın genel gelir ve gider kalemleri, faiz gelirleri, faiz dışı gelirler, faiz giderleri ve faiz dışı giderler olarak gruplandırılabilir.

Faiz gelirlerinin büyük bir bölümü, bankanın verdiği krediler karşılığı elde ettiği faiz geliri ile, diğer bankalara kullandırılan fonlar ile menkul değerler cüzdanından sağlanmaktadır.

Faiz dışı gelirler içinde, kambiyo gelirleri, komisyon gelirleri ve sermaye piyasası işlem gelirleri yer almaktadır.

Bankalar gerçekleştirdikleri işlemler karşılığında hizmet bedeli olarak ücret ve komisyon alırlar. Mevduat ve krediler gibi faiz ile ilişkili hizmetlerin yanı sıra bankalar ücret ve komisyonlarının büyük bölümünü bilanço dışı işlemler karşılığında elde ederler. Aydın'a (2000) göre, bankalar nakit çıkışı gerektirmeyen gayrinakdi kredi işlemleri karşılığında komisyon gelirlerini arttırabilmektedirler. Aydın bu çalışmasında, bazı yazarların, faiz dışı gelirlerdeki artışların tamamının bilanço dışı işlemlerden kaynaklandığı görüşünde olduğunu ifade etmiştir.

Faiz giderleri içinde en büyük pay mevduata verilen faize ait olmakla birlikte bankalar alınan krediler için de faiz ödemesi yapmaktadırlar.

Faiz dışı giderler ise, personel giderleri, vergiler, kira giderleri, amortismanlar gibi, çoğunlukla sabit giderleri kapsamaktadır.

Bilanço Dışı İşlemler

Varlık ve yükümlülüklerin yönetilmesi, bankaların başlıca ilgi alanı olmasına rağmen, son yıllarda rekabetçi yapının artmasına bağlı olarak bankalar da karlarını arttırmak için bilanço dışı faaliyetlere yönelmektedirler. Bilanço dışı faaliyetler, finansal araçların ticaretini ve alınan ücretlerden ve kredi satışlarından gelir elde etmeyi gerektiren, bankaların karlarına etki eden fakat bilançolarda görülemeyen faaliyetlerdir. Bu tür faaliyetlerin bankalar için öneminin giderek arttığı görülmektedir (Mishkin, 1998).

Türk bankacılık sistemine baktığımızda bu tür faaliyetlerden elde edilen gelirlerde 2000 yılına kadar dalgalı bir seyir gözlenmiş, 2001 yılındaki kriz sırasında tüm gelirlerde olduğu gibi bu tür gelirlerde de düşüş yaşanmış fakat 2001'i takip eden dönemde ciddi bir artış söz konusu olmuştur. Küreselleşmeye bağlı olarak uluslar arası finans piyasalarının gelişmesi sonucu şirketlerin ve bankaların dışa açılması, türev finansal araçlar başta olmak üzere bilanço dışı işlemlerde ve bu işlemlerden elde edilen gelirlerde bu artışın ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Söz konusu bilanço dışı faaliyetler, belli koşulların gerçekleşmesi durumunda bilançoda yer alabilen faaliyetlerdir; fakat cari bir nakit akışı sağlamadıkları için, bilançoda gösterilmemektedir (Allen, 1997). Bilanço dışı işlemler bankayı kar zarar hesabı aracılığıyla etkileyen işlemlerdir. Bilanço dışı işlemlerin gayri nakdi olanlarında nakitleştirme gerektiği hallerde -sadece komisyon geliri kazandırması beklentisi ile verilen bir teminat mektubu için nakdi ödeme yapılmasınının gerekmesi gibi- işlemlerin izlendiği hesaplar bilanço içine kayabilmektedir (Aydın, 2000).

Bilanço dışı işlemlerin çekici tarafı, faaliyetin bilançoya aktarılmasını söz konusu kılacak belirli koşulların ortaya çıkmasa bile, ücret/komisyon şeklinde bir gelir sağlıyor olmasıdır. Yine de, yasal düzenlemeler bir takım bilanço dışı işlemler için sermaye koşulları getirmektedir. Çünkü bu faaliyetlerin riske neden olan yönleri de vardır. Eğer bankaların bilanço dışı faaliyetlerine bir sınırlama konmazsa, bu durum yükümlülüklerin potansiyel kayıpları karşılama kabiliyetinin kaybolmasıyla sonuçlanabilir (Koch, 1995).

Bankaların mali tablolarına baktığımızda ise, bilanço dışı işlemlerin dört başlık altında toplandığını görmekteyiz: Garanti ve Kefaletler, Türev Finansal Araçlar, Taahhütler ve Emanet ve Rehinli Kıymetler. Garanti ve Kefaletler, Teminat Mektupları, Banka Kabulleri, Akreditifler ile Garanti ve Prefinans işlemlerini kapsar. Türev araçlarla ilgili işlemler kapsamında vadeli futures, forward, swap, opsiyon işlemleri yer almaktadır. Taahhütler ise Cayılabilir ve Cayılamaz Taahhütler olarak iki gruba ayrılmıştır.

Bilanço dışı hesaplarda gösterilen faaliyetlerin başlıcalarını kısaca şu şekilde açıklamak mümkündür:

Garanti ve Kefaletler

Garantiler, üstlenilen herhangi bir edimin yerine getirileceğinin güven altına alınmasıdır. Bu tip işlemlerin uluslar arası ticaretteki ağırlığı fazladır. Banka garantilerinin temel işlevi, sözleşmede belirlenen edimin yerine getirilmemesi riskine karşı lehdarı güvenceye bağlamaktır. Böylece lehdar, karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirmemesinden doğacak finansal sakınca ve olası zararlara karşı bankanın garanti tutarını ödeme güvencesini elde etmiş olmaktadır (Yüksel ve diğerleri, 2002).

Bu tür işlemlerin yurt içi ilişkilerde kullanılan türleri teminat-kefalet mektubu olarak adlandırılırken, yurt dışı ilişkilerde kullanılan türleri garanti sözleşmesi olarak ifade edilmektedir. Garanti ve kefaletleri Yüksel ve diğerleri (2002) şu şekilde açıklamaktadırlar:

- Kefalet Biçimindeki Mektuplar: Kefalet sözleşmesi ile kefil, asıl borcun alacaklısına karşı borcun ödenmesi yükümlülüğünü üstlenmiş olur. Garanti sözleşmesinin aksine, müteselsil kefalet sözleşmesi sayılan teminat mektubu ile üstlenilen borç tamamen ana borca bağımlıdır.
- Garanti Sözleşmesi Biçimindeki Mektuplar: Garanti sözleşmesi, üçüncü kişinin edimini yerine getirmemesi durumunda bankanın yararlanana belirli bir tutarı ödeme vaadini içeren, banka ile garanti alan arasındaki tek yönlü bir sözleşmedir. Garanti sözleşmesinin temel özelliği, soyut bir ödeme vaadini içermesi ve güven altına aldığı temel işlemde tamamen bağımsız olmasıdır. Başka bir deyişle garanti sözleşmesi ile, böyle bir edimin gerçekte borçlanılıp borçlanılmadığına bakılmaksızın, belirli bir edim güven altına alınmaktadır.

Garanti ve kefalet mektubu vermekle banka kendi itibarını müşterisine tahsis etmektedir. Bu işlemlerde kredi satışı söz konusu olmadığından, faiz yerine komisyon alınmaktadır (Küney, 1986).

Türev Finansal Araçlar

Vadeli işlemler olarak da adlandırılan türev finansal araçlar, ilerideki bir tarihte teslimatı ya da nakit uzlaşması yapılmak üzere herhangi bir malın ya da finansal aracın, bugünden alım satımının yapıldığı sözleşmelerdir. Vadeli piyasalarda işlem gören sözleşmeler spot piyasa işlemlerine göre daha karmaşık ve bu nedenle profesyonel yatırımcıya daha fazla hitap eden ürünlerdir. Türev piyasalar forward, futures, swap, opsiyon işlemlerini içermektedir (Kalaycı ve diğerleri, 2006).

Bankacılık sisteminde vadeli işlemlere derinlik ve süreklilik kazandırılması amacıyla Bankalararası Para Piyasası (BPP) bünyesinde, aşağıda özetlenen esaslar çerçevesinde vadeli işlemlerin başlatılmasına karar verilmiştir (TCMB-Vadeli işlem uygulamalarına ilişkin talimat).

Kaynak:www.tcmb.gov.tr,1999 yılı duyuruları).

Buna göre;

- 1) Bankalara, Bankalararası Para Piyasası işlemleri için tahsis edilen borç alabilme limitleri dışında Vadeli İşlem Limiti (VİL) tahsis edilmektedir.
- 2) VİL, 1 ve 3 aylık vadelerde (91 günü geçemez) ve aynı gün valörlü işlemler için kullanılabilir.
- 3) Bankalar, 1 ve 3 aylık vadelerde kendilerine tahsis edilen VİL ve yaptıkları vadeli satışlar toplamı kadar borçlanabilmektedir.
- 4) Bankalar, teminatları karşılığında veya satmak istedikleri tutarları EFT sistemi aracılığı ile TCMB Ankara Şubesi nezdinde kendileri için açılmış bulunan hesaba MERB-PAR1 mesajı ile göndermek suretiyle piyasamızda diledikleri kadar satış yapabilmektedirler.
- 5) Vadeli olarak borç alan bankanın teminatına vadede yükümlülüğünü yerine getirinceye kadar anapara ve faiz toplamı üzerinden mevcut uygulamadaki tranş ve fazla bulundurma oranları dikkate alınarak blokaj konulmaktadır.
- 6) Para satan bankanın teminatlarına ise işlem gününde, satış yaptığı tutarı TC Merkez Bankasına ödeyene kadar tranşlara göre belirlenen fazla bulundurma oranları dikkate alınarak blokaj konulmaktadır.
- 7) Vadeli işlem yapmak isteyen bankalar, öncelikle mevcut teminat depolarının bulunduğu TCMB şubeleri nezdinde vadeli işlemlere ilişkin teminat deposu açtırarak, teklif ve taleplerini Para Piyasaları Müdürlüğü'ne bildirmeden önce açtırdıkları depolarda yeterli teminatı bulundurmak zorundadır.
- 8) Bankalar, yaptıkları vadeli işlem tutarı üzerinden milyonda 48 oranında işlem komisyonu ödeyeceklerdir. Söz konusu komisyon ile ilgili BSMV bankaların sorumluluğundadır.
- 9) Borç alan bankanın vadede anapara ve faiz tutarını, borç veren bankanın ise işlem valöründe sattığı tutarı Merkez Bankasına ödememesi halinde teminatları nakde çevrilmektedir.

Taahhütler

Kullanıcıya belli bir işin gerçekleştirilmesinde finansman garantisi sağlayan, bir çeşit sigortadır. Temelde bankaya komisyon kazandırmakta, nakdi bir kullanım olması halinde kullanılan miktar üzerinden faiz işletilmektedir. Taahhütler bir kredi riski içerdiğinden çoğu kez kredibilitesi yüksek, itibarlı müşterilere kullanılmaktadır (Aydın, 2000).

Taahhütler işletmeler ve bireyler tarafından normal iş süreçleri içinde kullanılmaktadır. Bankanın borçluya belirli bir miktarda fonu belirli bir süre zarfında ve önceden belirlenmiş sabit ya da değişken faiz oranı ile vermeyi kabul ettiği, yasal olarak bağlayıcı sözleşmelerdir. Borç alan taraf, fonun gerçekte ne zaman alınacağını, yani taahhüt edilen işlemin ne zaman

gerçekleşeceğini belirleme opsiyonuna sahiptir. Gerçekte ne kadar borç alındığına bakılmaksızın, alınabilecek borcun, yani taahhüdün tamamına uygulanır; faiz ise yalnızca gerçekte borç alınan tutar üzerinden ödenir. Alternatif olarak bazı taahhütlerde ücret ödemesi işlemin sonunda gerçekleşir ve taahhüdün kullanılmayan kısmı için hesaplanır (Koch, 1995).

Emanet ve Rehinli Kıymetler

Bankalar, emanet olarak bir “muhafaza” ya da “mevzuat” içinde verilen eşyaları vedia hükümleri çerçevesinde çelik kasalarında korumaya alırlar. Sözleşmeyi yapanın bizzat o eşyanın maliki olma zorunluluğu yoktur. Bu tip sözleşmelerde bir kullanma hakkı da söz konusu değildir. Bankalar koruma amaçlı gerçekleştirdikleri bu tip hizmetler karşılığında bir ücret alır (Yüksel ve diğerleri, 2002).

Bankalar genellikle yediemin olarak hareket eder ve bireyler, vakıflar, emeklilik fayda planları ve diğer bireyler adına varlıkların saklanması ve yatırım olarak değerlendirilmesi sonucu doğuran emanet faaliyetlerinde bulunurlar. Yediemin veya benzeri bir ilişkinin yasal olarak desteklenmesi durumunda bu varlıklar bankaya ait olmamaları nedeniyle bankanın bilançosunda yer almazlar (TMS,2006).

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Yapılan çalışmalar çoğunlukla, bilanço dışı işlemlerde son yıllarda görülen artışın, bankaların etkinlik ve karlılığı üzerindeki etkisine odaklanmaktadır.

Smith, Staikouras ve Wood (2003) şu iki soru üzerinde durmaktadırlar: (i) faiz getiren faaliyetler karşısında faiz dışı faaliyetlerin karlı ve riskli tarafları nelerdir; ve (ii) bir banka işletmesine faiz dışı faaliyetlerin farklı alanlarda fayda sağlama potansiyeli nedir. İlk soruya cevap olarak, bu çalışmada faiz dışı kazançların varyasyonlarının aritmetik ortalama ve katsayı değerleri incelenmiş ve faiz getiren faaliyetlerle karşılaştırılmıştır. Kazancın aritmetik ortalaması karlılığı, varyasyonların katsayı değerleri riski ölçmektedir. İkinci soruya cevap olarak, faiz ve faiz dışı faaliyetlerin korelasyon katsayıları incelenmiş, her iki gelir kaynağı için varyasyonların katsayılarına bakılmış ve aritmetik ortalama ve korelasyon katsayılarını da içeren bir formül ile sonuca ulaşılmıştır.

Çalışmanın bulguları aşağıda özetlenmiştir:

- Net faiz gelirleri karşısında faiz dışı gelirlerin önemi giderek artmaktadır.
- Faiz dışı gelirlerin gelişimi faiz marjındaki düşüşü tamamen dengelememektedir.

- Faiz dışı gelirler faiz gelirlerinden daha volatildir. Yıllar itibariyle faiz dışı gelirlerin volatilitesi artmaktadır.
- Faiz gelirleri ve faiz dışı gelirler arasındaki negatif korelasyon, farklı derecelerde olmakla birlikte birkaç ülkede gözlenmiştir. Faiz dışı gelirler toplam faaliyet gelirlerini dengelemektedir.
- Faiz dışı gelirlerin yapısı oldukça heterojendir.

Faiz dışı gelirler sağlayan faaliyetlerin önemindeki artış, bankaların operasyonel, itibari ve stratejik risklerini yükseltmektedir. Bu risk sınıflarının artan ilintisi, denetim fonksiyonunda da bağlı olarak, bankaların risk yönetim faaliyetlerini daha karmaşık bir yapıya sürüklemektedir.

Rogers ve Sinkey (1999), geleneksel olmayan faaliyetlere ağırlık veren bankaların genel özelliklerini tespit etmeye çalışmıştır. Uygulanan Regresyon analizinde, 8931 bankanın 1989-1993 yılları arasındaki mali tablo verileri kullanılmış, geleneksel olmayan faaliyetler ile çeşitli bağımsız değişkenlerin ilişkileri incelenmiştir. Geleneksel olmayan faaliyetler(GOF), Düzeltilmiş Faiz Dışı Gelirler/Toplam Gelirler rasyosu ile temsil edilmektedir. Buna göre toplam aktifler ile geleneksel olmayan faaliyetler arasında pozitif ve anlamlı, doğrusal olmayan bir ilişki bulunmuş, bu ilişki, büyük bankaların ticari olmayan faaliyetlerle daha çok uğraştıkları şeklinde yorumlanmıştır. Net faiz marjı değişkeninin GOF ile negatif ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Bu bulgu, geleneksel olmayan faaliyet düzeyi yüksek olan bankaların net faiz marjları düşük tutma eğiliminde oldukları anlamına gelir. Yüksek GOF sahip olan bankaların oldukça küçük çekirdek mevduatla çalıştıkları görülmüş, ticari olmayan fon kaynaklarına sahip bankaların ticari olmayan bu faaliyetleri ücret gelirleri ile gerçekleştirdiklerini ortaya konmuştur. Çalışmada ayrıca, yüksek düzeyde ticari olmayan faaliyetlerle uğraşan bankaların daha büyük sermaye rasyosuna sahip oldukları, yüksek oranda likit varlık tuttıkları, faiz riskine daha az maruz kaldıkları ve krediler için daha fazla karşılık ayırdıkları, böylece kayıp kredilere karşı kendilerini korudukları ortaya çıkmıştır.

DeYoung ve Rice(2003), bankaların faiz dışı gelirleri ile finansal performansları arasındaki ilişkiyi, Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli kullanarak belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmada Amerika'daki 4712 bankanın 1989-2001 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Faiz dışı gelirler/Toplam varlıklar rasyosunun bağımlı değişken olduğu uygulamada elde edilen sonuçlar şöyledir: Analiz sonucunda, büyük bankaların faiz dışı gelir getiren faaliyetlerle daha fazla ilgilendikleri görülmüştür. Bankalar, yönetimin kalitesi arttıkça, faiz dışı gelirlere fazla ağırlık vermemektedir. Bazı gelişmiş teknolojilerin kullanımı faiz dışı gelirleri artırırken, menkul kıymetleştirme gibi teknikler bu eğilimi azaltmaktadır. Yazarlara göre faiz dışı gelirlerdeki marjinal artışlar, bankaların karlılığını ve gelirlerin

çeşitliliğini arttırmakta, takas işlemlerinin ödenmeme riskini kötüleştirir.

Stiroh(2004) faiz dışı gelirlerin, bankaların gelir ve kazançlarının aritmetik ortalama ve volatilité değerlerini nasıl etkilediği ve faiz dışı faaliyetlerin yoğunluğunun risk göstergeleriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu incelemiştir. Bankaların 1970'lerin sonundan 2001'e kadarki verileri kullanılmıştır. Çalışmanın amacı bankaların faiz dışı gelirlere olan eğilimindeki artış ile gelir ve karlarının volatilitesi arasındaki bağı ortaya koymaktır. Çalışmanın ilk adımı, faiz dışı gelirler, performans ve riskin iki temel ölçüsü olan Sharp Ratio ve Z-score ile karşılaştırılmıştır. Sharp rasyosu, Standart ROE/ROE'nin standart sapması olarak riske göre düzeltilmiş getiriyi ifade etmektedir. Z-score ise (Varlıkların ortalama getirisi(ROA)+ortalama özsermaye/varlıklar)/ ROA Standart sapması ile bulunmaktadır. Her iki durumda da, düşük değerler daha yüksek riski belirtmektedir. Faiz dışı gelirleri yüksek olan bankaların riske göre düzeltilmiş getirilerinin düşük olduğu ve daha riskli oldukları görülmüştür. Regresyon analiziyle elde edilen sonuçlar ise şöyledir: Faiz dışı gelirler, net faiz gelirlerine göre çok daha volatildir. Faiz dışı gelirlerin artmaya başladığı 1990'larda net faaliyet gelirlerinin daha az volatil olduğu görülmesine rağmen, bu durum nispi olarak daha volatil olan faiz dışı gelirlerin artan payının yarattığı baskıdan ziyade, net faiz gelirlerinin volatilitesindeki azalmayla ilişkilendirilebilir. Ticari gelirler, özellikle, çok büyük bir volatilité göstermiştir. Dahası, net faiz gelirleri ve faiz dışı gelirler arasındaki korelasyon 1990'larda çok daha yüksektir. Yazara göre bu sonuçlar, faiz dışı gelirlerin gelir ve karlılık istikrarını sağlayacağı ve böylelikle riski azaltacağı yönündeki inanışlarla ilgili şüpheleri arttırmaktadır.

Ebrahim ve Hasan(2004), ticari bankaların geleneksel ve geleneksel olmayan faaliyetlerden sağladıkları gelir bileşenlerini incelemiştir. Özellikle, geleneksel aracılık faaliyetlerinden farklı olarak yeni finansal hizmetlerin gelişmesiyle sonuçlanan ve faiz dışı gelir kaynaklarından elde edilen kazançların hem değişimine hem de seviyesine karşı piyasanın tepkisi üzerinde çalışılmıştır. 1993-2002 yılları arasında ticari banka örnekleri kullanılmış, tek ve çok değişkenli istatistiksel analiz yapılmıştır. Uygulanan yöntem "getiri modeli"dir. Bağımlı değişken, belli bir bankanın belli bir dönemdeki kazancıdır. Bağımsız değişkenler ise, geleneksel faaliyetlerden elde edilen kazançlar/toplam varlıklar, geleneksel olmayan faaliyetlerden elde edilen kazançlar/toplam varlıklardır. Tek ve çok değişkenli analizlerin sonuçları, faiz dışı kazançlarda zaman içinde küçük bir artışın faiz gelirlerinin çekirdek bileşenindeki küçük bir azalmaya eşlik ettiğini göstermiştir. Ne var ki, bu iki bileşen birbirinin ikamesi değildir. Ticari bankalar yeni faiz dışı hizmetlere girmenin yanında temel aracılık faaliyetlerini de sürdürmektedirler. Sonuçlar piyasaların, bankaların hem faiz

hem de faiz dışı gelir bileşenlerinin seviyesine ve değişimine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde cevap verdiğini; fakat bu tepkinin düzeyi faiz dışı gelirler için daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, ticari bankaların faiz dışı gelirlerinin düzeyi ve değişiminin, faiz gelirlerine oranla bankaların gelişme potansiyellerinin daha sağlam bir göstergesi olduğunu kanıtlamıştır.

Demetz ve Strahan'ın (1995) yaptığı çalışma, banka büyüklüğü, çeşitlendirme ve risk arasındaki ampirik ilişkiye odaklanmaktadır. Çalışmada çeşitlendirme, "piyasa modelinden" elde edilen R^2 istatistiği ile ölçülmektedir. Analizde kullanılan yöntem, çoklu regresyon modelidir. Bu çalışma, büyük holding bankalarının büyüklükleri ile hizmet çeşitlendirmesi arasında bağlantı olduğuna dair güçlü kanıtlar sunmaktadır. Modelden elde edilen R^2 değerleri ile toplam varlıkların logaritması arasında 1980'den 1993'e kadar pozitif ve oldukça anlamlı bir korelasyon elde edilmiştir. Yazarlara göre bu sonuç önemlidir, fakat şaşırtıcı değildir, çünkü büyük bankaların daha büyük çeşitlendirme fırsatları olacağı genellikle kabul edilir. Ne var ki, banka büyüklüğü ile çeşitlendirme arasındaki pozitif ilişki, ele alınan dönemin çoğu periyodunda banka büyüklüğü ve toplam risk arasında negatif bir ilişkiyle sonuçlanmamıştır. Sonuçlar, büyük bankalarda firma bazlı riskin daha az olduğunu fakat sistematik riskin küçük bankalara göre daha büyük olduğunu göstermektedir. Toplam risk açısından büyük ve küçük bankalar arasında benzer bir görüntü bulunmuştur.

Allen ve Jagtiani (1999), bankaların menkul kıymet ve sigortacılık faaliyetlerinin, risk üzerindeki etkisini ölçmüşlerdir. Bu bankacılık dışı faaliyetlerin firma bazında toplam riski düşürdüğü fakat sistematik piyasa riskini yükselttiği, bu yüzden de firmanın çeşitlendirme kabiliyetini düşürdüğü bulunmuştur. Bu çalışmada riskin ölçüsü olarak getirilerin volatilitesi ve standart sapması kullanılmıştır. Çalışmanın amacı banka dışı faaliyetlerdeki çeşitlendirmenin faydalarını analiz etmektir. Çalışmada, risk çeşitlendirmenin faydası argümanına dayalı olarak, bankaların menkul kıymet ve sigorta faaliyetlerine girmelerinin gerekliliği tartışılmıştır. Hem toplam risk, hem de sistematik risk üzerinde durulmuştur. Her biri BHC, menkul kıymet firması veya sigorta şirketi olan evrensel bankaların, Ocak 1986-Aralık 1994 dönemini kapsayan aylık verilerinin kullanıldığı analizin sonuçları, yeni piyasa güçlerinin (menkul kıymet ve sigorta) BHC'lerin (Bank Holding Companies) toplam risklerini azalttığını göstermiştir. Ne var ki, sigorta güvencesi, izin verildiği takdirde bankanın, faiz oranı riski kadar, daha büyük bir piyasa riskiyle (çeşitlendirmeyle uzaklaştırılamayan sistematik risk) karşı karşıya kalmasına neden olacaktır. Bunun yanında, sigorta faaliyetlerine doğru genişleme, bankaların faiz oranı riskine maruz kalma olasılığını azaltmaktadır. Faiz oranı riski, türev araçlar kullanılarak çeşitlendirme yapmak suretiyle, daha düşük maliyetle düşürülebilirken,

sistemik piyasa riski çeşitlendirilebilir değildir. Bu nedenle, çeşitlendirme kazançları bankaların faaliyetlerini menkul kıymet güvencesine doğru genişletmelerine izin verecek kadar sağlam bir yol değildir.

Rogers ve Sinkey (1999), geleneksel olmayan faaliyetlerinin düzeyi yüksek olan bankalarla ilgili şu varsayımlarda bulunmuştur:

1-Banka Büyüklüğü: Bilanço dışı faaliyetlerin büyüklüğü ile ilişkili en önemli faktörlerden biri firma büyüklüğüdür. Bazı ticari olmayan faaliyetlere katılım, belli bir düzeyde uzmanlaşmayı gerektirir. Banka, bu faaliyetlerde uzmanlaşmış personele ihtiyaç duyabilir. Bununla birlikte, bu faaliyetleri yürütmesine olanak sağlayacak teknolojinin de kurulu olması gerekebilir. Dolayısıyla banka büyüklüğü ile bilanço dışı faaliyetler arasında pozitif bir ilişkinin olması gerekir.

2-Banka Karları: Bir bankada, yönetimin belirlediği bilanço dışı faaliyet düzeyi, geleneksel faaliyetlerden elde edilen karların ışığında analiz edilebilir. Bir bankanın bilanço dışı faaliyetlerle yüksek seviyede ilgilendiğini düşünelim. Geleneksel faaliyetlerle ilgili olarak iki muhtemel senaryo vardır. Birincisi, banka endüstrisinin içindeki veya dışındaki rakiplerine oranla ticari karları daha düşük bir seviyede olabilir. Hacim, kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki fark olan faiz marjı ya da her ikisi birden azalma gösterebilir. Bu durumda, bir bankanın bilanço dışı faaliyetlerinin ölçüsü, diğer bir örnek kitlenin geleneksel faaliyetlerden elde ettiği karın ölçüsü ile ters ilişkilidir. Buna alternatif olarak, bir bankanın ticari karları rakiplerine göre yüksek olabilir. Hem iş hacmi hem de faiz marjı sapma göstermez, ya da birindeki düşüş, diğerindeki artışla dengelenir. Burada, bilanço dışı faaliyetlerden elde edilen gelirler, geleneksel faaliyetlerin gelirlerini yükseltir. Eğer bu durum tüm bankacılık endüstrisi için geçerli olursa, bilanço dışı faaliyetler ile geleneksel faaliyetlerin karları arasındaki direkt ilişki gözlenebilir. Bu varsayımın incelenmesi, büyük miktarlarda bilanço dışı faaliyetler ile geleneksel faaliyetlerden sağlanan karların seviyesine ışık tutacaktır.

3-Çekirdek mevduat (Core Deposit): Bankaların bilanço dışı faaliyetlerinin düzeyi, yükümlülüklerinin yapısıyla da ilişkili olabilir. Bir bankanın elinde, yerel piyasadan sağlanmış, mevduat, tasarruf ve kısa vadeli mevduat içeren bir miktar çekirdek mevduat bulunduğunu düşünelim. “Sıcak para”nın aksine çekirdek mevduat, faiz oranlarına oldukça duyarlıdır. Çekirdek mevduat, istikrarlı ve düşük maliyetli bir fon kaynağı olarak oldukça caziptir. Bankalar para ve sermaye piyasalarından alınan fonlara erişimde eşit olmadıkları gibi, çekirdek mevduata erişim açısından da eşit değildirler. Çünkü pek çok banka, özellikle büyük bankalar, istedikleri çekirdek mevduatın tamamını elde edemeyebilirler, para piyasalarından alınan borçlar nedeniyle “borç yönetimine” bağımlıdır, diğer finansal araçlar içinde

mevduat sertifikaları geniş yer tutar, kamu fonlarının satın alınmaktadır ve geri alım sözleşmeleri yapılmaktadır. Bir bankanın yükümlülük yapısı, kaynakların geleneksel ve geleneksel olmayan faaliyetleri arasındaki dağılımına etki edebilmektedir. Ticari kredilerin aksine, geleneksel olmayan bazı faaliyetler bankalara, bilanço fonları elde etmek zoruna olmadan hizmet sağlama imkanı sunar. Örneğin, bir banka ücret geliri sağlayan ek kredi mektubu (standby credit letters-SLC) çıkartacağı zaman, acil bir fona ihtiyaç duymaz. Ne var ki SLC gelecekte bir fon girişini gerekli kılan şarta bağlı bir sözleşme niteliğindedir.

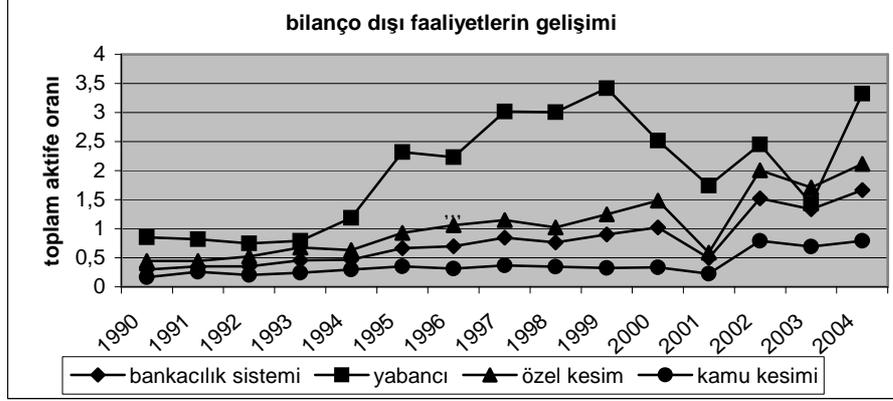
4-Sübjektif Risk ve Piyasa Disiplini Varsayımları: Mevduat sigortası ile de ilişkili olarak sübjektif risk ve Market Disiplini Varsayımları, bankaların ticari olmayan faaliyetlerdeki risk durumuyla ilgilendir.

Edwards ve Mishkin (1995), geleneksel bankacılık faaliyetlerinin yıllar itibariyle azaldığını göstermiş; bunun paralelinde bilanço dışı faaliyetlerin giderek arttığını ifade etmiştir. Yazarlara göre, finansal piyasalarda artan rekabet maliyet avantajı olan bankaların elde ettikleri fonları azaltmış ve kredi piyasasındaki pozisyonlarını düşürmüştür. Sonuç olarak, geleneksel bankacılığın karlılığını kaybetmiş, ve bankalar daha yüksek getirisi olan yeni faaliyetlere doğru çeşitlendirme yapmaya başlamışlardır. Bankalar uzun yıllar, faiz gideri gerektirmeyen vadesiz mevduatları kullanarak büyük karlar elde etmişler, fakat başta yatırım fonları olmak üzere finans piyasalarında ortaya çıkan yeni yatırım araçları sonucu bankaların vadesiz mevduatlarında ciddi bir azalma görülmüştür. Bunun yanında özel sektör tahvillerindeki artış ve yükselen menkul kıymetleştirme oranı ile birlikte yüksek riskli bonoların (junk bond) ortaya çıkması, bankaların kredi sağlamadaki geleneksel amaçlarının azalmasına yol açmıştır. Bu süreçte hisse senedi piyasalarının gelişmesi de önemli bir faktör olmuştur. Bu gelişmelerin sonucu olarak bankaların bilanço dışı faaliyetlerden elde ettikleri gelirler ve faiz dışı gelirlerin payı ikiye katlanmıştır.

BANKALARIN BİLANÇO DIŞI FAALİYETLERİNE İLİŞKİN GÖSTERGELER

Bilanço Dışı Faaliyetler-Toplam Aktifler İlişkisi

Grafik.2. Bilanço dışı faaliyetlerin toplam aktiflere oranı

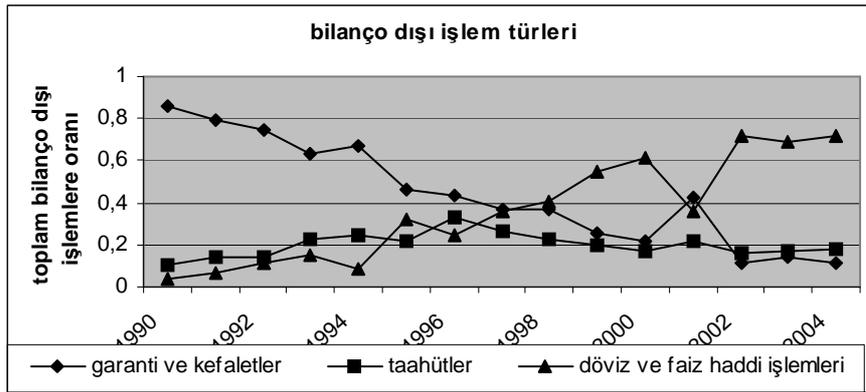

Grafik.2’de, Türkiye’de bankaların nazım hesaplarında görülen bilanço dışı işlemlerin toplam tutarlarının, toplam aktiflere oranı, banka türleri bazında görülmektedir. Yerli özel bankalar, yabancı bankalar ve kamu bankalarının tamamında bilanço dışı işlemlerde 1990’dan itibaren artış yaşanmış, ve bu faaliyetler en yüksek oranlarına 2002 ve 2004 yıllarında ulaşmışlardır. Bankacılık sektörünü toplu olarak değerlendirdiğimizde, 1990 yılında %30 dolaylarında olan bu oran, 2004 yılı sonunda % 166 oranına ulaşmış, yani aktif büyüklüğünün yaklaşık 1,5 katı bilanço dışı işlem yapılmıştır. Ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında ise banka gruplarının tamamında bilanço dışı faaliyetlerin önemli oranda düştüğü göze çarpmaktadır.

Bilanço dışı faaliyetler, garanti ve kefaletler, taahhütler ile türev finansal araçların (döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemler) toplamını ifade etmektedir.

Türler İtibariyle Bilanço Dışı İşlemlerin Gelişimi

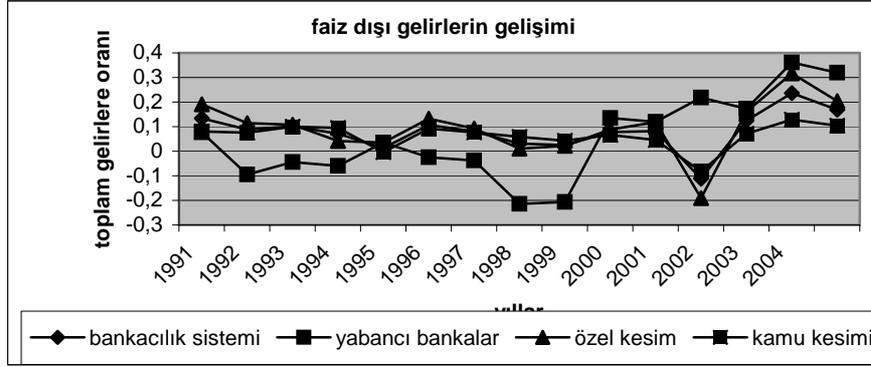
Grafik.3. Türler İtibariyle Bilanço Dışı İşlemlerin Gelişimi

1990 yılından itibaren garanti ve kefaletlerin bilanço dışı faaliyetler içindeki payının giderek azaldığı, vadeli işlemlerin ise ciddi bir artış içinde olduğu görülmektedir. 2001 yılında yaşanan krizden, bu tür işlemler de olumsuz etkilenmişlerdir. Taahhütler ise, 2004'e gelindiğinde, 1990'daki seviyesinin biraz üzerine çıkmış, en yüksek seviyesine ise 1997 yılında ulaşmıştır. İzmir Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsasının 2005 yılı başında faaliyete geçmesi ile bankaların yaptıkları vadeli işlemlerin önümüzdeki yıllarda da hızla artacağı söylenebilir.

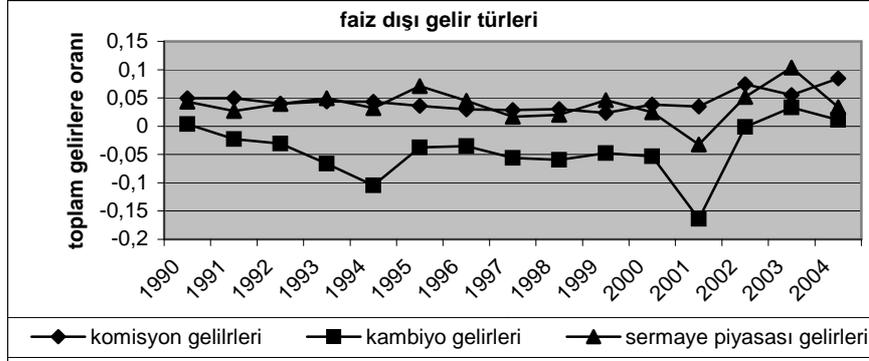
Faiz Dışı Gelirler-Toplam Gelirler İlişkisi

Grafik.4.Faiz dışı gelirlerin toplam gelirlere oranı

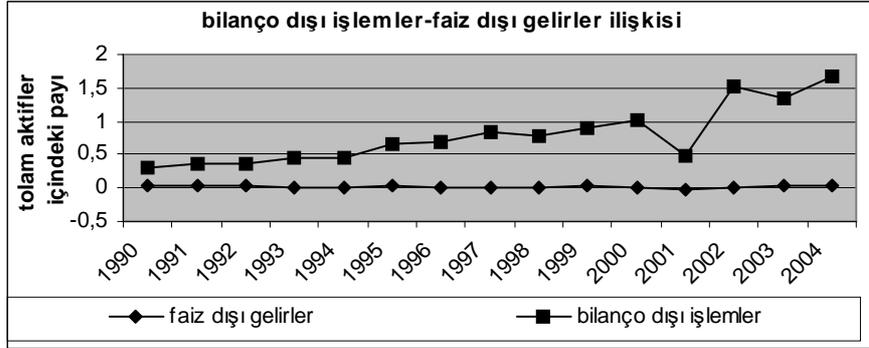
Grafik.4'te görüldüğü gibi, faiz dışı gelirlerde özellikle 2002'den sonra ciddi bir sıçrama olmuştur. Bankacılık sisteminin elde ettiği gelirler arasında faiz dışı kazançların oranı 1990 yılında %13 civarındadır. Bu oran 1994'e kadar azalmış, 1994 krizinin takip eden dönemde bir artış görülse de, 1998'de tekrar eski seviyesine dönmüş, 2001 krizinde kurlardaki ani artışın etkisiyle kambiyo gelirlerindeki kayıplar, bankacılık sistemini zarara uğratmış, fakat 2002 yılından sonra bu gelirlerde çok ciddi bir artış ortaya çıkmıştır. Faiz dışı gelirlerin artışında, küresel rakiplerin bu yöndeki eğilimlerinin ve Türkiye'de faiz oranlarının 2001'den itibaren düşüşe geçmesi sonucu bankaların faiz marjlarındaki daralmanın etkili olduğu söylenebilir.

Grafik.5. Faiz dışı gelir türlerinin toplam gelirler içindeki payları

Grafik.5'te de görüldüğü gibi Türk Bankacılık Sektörü dövizle bağlı işlemlerden yıllarca kazanç elde edememiş, 2002'den itibaren Türk Lirasının değer kazanması ve kurların reel düzeyinin altında kalmasının etkisiyle bankalar, kambiyo karları elde etmeye başlamıştır. Yine de bu karlar, diğer faiz dışı gelirlerden elde edilen karlara göre oldukça düşük bir düzeydedir. 2001 krizinde ortaya çıkan kayıpların dışında ve dönem dönem yaşanan ufak dalgalanmalara rağmen bankaların sermaye piyasası faaliyetlerinden istikrarlı bir gelir elde ettikleri söylenebilir. Aynı istikrar, komisyon gelirleri için de söz konusudur. 2000 yılından sonra komisyon gelirlerinde sürekli bir artış göze çarpmaktadır. Bunda bilanço dışı işlemlerdeki artışın etkili olduğu söylenebilir.

Grafik.6. Bilanço Dışı İşlemler-Faiz Dışı Gelirler İlişkisi

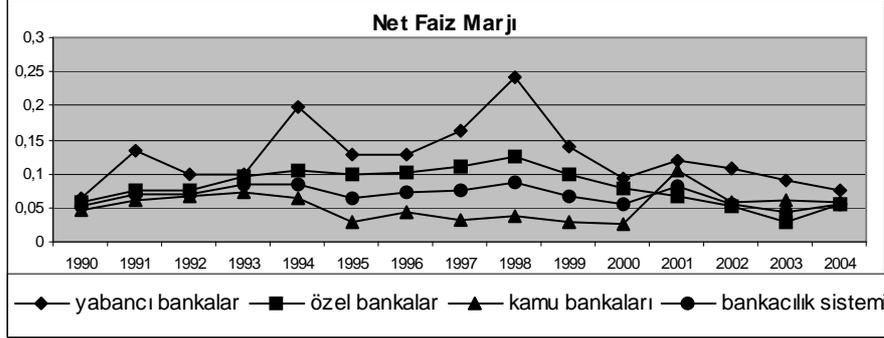

Bilanço dışı işlemlerdeki yüksek oranlı ve sürekli artışların faiz dışı gelirler için söz konusu olmadığı görülmektedir. Grafik 5'te faiz dışı gelirlerin son 15 yılda artmış olduğu görülmektedir. Grafik 6, faiz dışı gelirlerdeki bu artışın bilanço dışı faaliyetlerdeki artışın çok altında olduğunu göstermektedir. Faiz dışı gelirler ile bilanço dışı işlemler arasındaki korelasyon 0,3274 olarak bulunmuştur.

Faiz Gelirlerinin Gelişimi

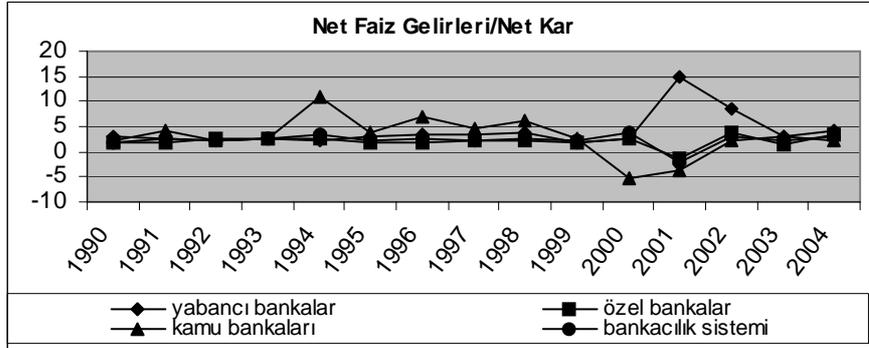
Bankaların asıl faaliyet kazancını ifade eden net faiz marjının gelişimi, banka türleri itibariyle aşağıda görülmektedir.

Grafik.7.Net Faiz Marjının yıllar itibariyle gelişimi

Kamu bankalarının faiz marjlarının oldukça dar olduğunu görmekteyiz. Özel bankaların faiz marjları 1998'e kadar bir miktar genişlemiş, 1998'den sonra ise sürekli bir düşüşe geçmiştir. Özellikle 2001 yılından sonra enflasyonun ve buna bağlı olarak da faiz oranlarının düşmesi, bankaları düşük marjlarla çalışmak zorunda bırakmıştır. Yabancı bankaların Bankacılık sisteminin bütününe baktığımızda, göze çarpan ciddi bir dalgalanma yoktur.

Grafik.8. Net Banka Karları İçinde Faiz Gelirlerinin Payı

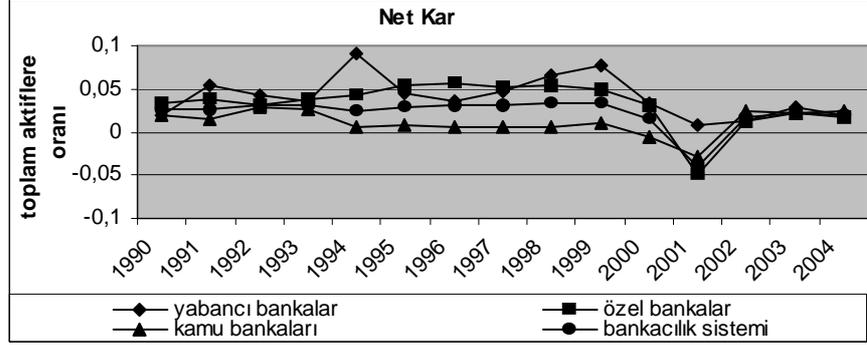

Faiz gelirleri ile ilgili olarak 2000 yılına kadar dalgalanmanın yaşandığı tek kesim kamu bankaları olmuştur. 2001 krizinin ardından, 2002 yılında yerli bankaların tamamı için faiz geliri söz konusu olmamakta, bu dönemde yabancı bankaların faiz kazançlarında ise bir sıçrama yaşandığı görülmektedir. 2002 yılından sonra ise Net Faiz Gelirlerinin oranı, 2000

yılından önceki düzeyini gelmiştir ve 2004 yılı itibariyle de bu düzeyini korumaktadır.

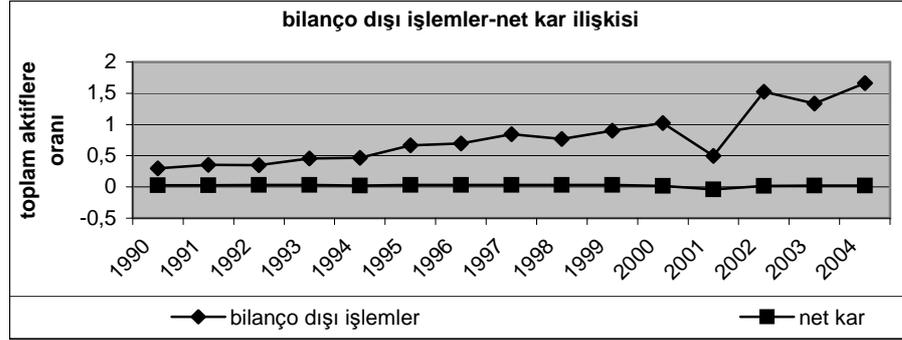
Banka Karlarının Gelişimi

Grafik.9. Bankaların Karlılık Düzeyindeki Gelişmeler

Bankalar açısından 2001 krizinin karlılık üzerindeki olumsuz etkisini Grafik.9'da görmek mümkündür. 2001 yılında tüm yerli bankaların zarar ettikleri, yabancı bankaların karlarının da ciddi bir şekilde azaldığı görülmektedir. Dikkat çekici nokta, yüksek aktif büyüklüğüne ve işlem hacmine sahip kamu bankalarının 1994-2002 yılları arasındaki karlılık düzeylerinin düşüklüğüdür. 2002 yılından sonra ise, kamu bankaları, özel bankalar ve yabancı bankalar arasında Net kar/Toplam aktifler oranı açısından bir denge göze çarpmaktadır.

Grafik.10. Bilanço Dışı İşlemler-Net Kar İlişkisi

Bankaların bilanço dışı işlemlerinde son 15 yılda önemli bir artış olmasına rağmen, bu artışın bankaların net karlarına yansımadağı görülmektedir. Bilanço dışı işlemler ile net kar arasındaki korelasyon 0,0038 olarak bulunmuştur. Bu nedenle, bilanço dışı faaliyetlerin, Türk bankaları açısından gelir yaratma gücünün henüz zayıf olduğunu söylenebilir.

SONUÇ

Türk bankacılık sektörü, dünyadaki gelişmelere paralel olarak, gerçekleştirdiği faaliyetler içinde bilanço dışı işlemlerinin payını arttırmıştır. 1990 yılında bilanço dışı işlemlerin toplam aktifler içindeki payı 2004 yılı itibariyle %166 artış göstermiştir.

Bilanço dışı işlemler içinde en yüksek pay, 1990 yılında garanti ve kefalet işlemlerine aitken (%85), 2004 yılında %71,6'lık payla türev araçlar ilk sırada yer almaktadır. Garanti ve Kefaletlerin 2004 yılındaki payı %10,9'da kalmıştır. 1990-2004 arasındaki dönemde Garanti ve Kefaletlerde sürekli bir düşme yaşanırken, Türev araçlarda sürekli bir artış gerçekleşmiştir.

Bilanço dışı işlemlerin hızlı artışına karşılık bankaların net karlarında aynı düzeyde bir artış gerçekleşmemiştir. Net faiz marjlarının 1998 itibariyle daralmaya başladığı görülmektedir. Bilanço dışı işlemlerdeki artışta bu gelişmenin bir etkisi olduğu düşünülebilir. Bilanço dışı işlemlerdeki artış ile faiz dışı gelirlerdeki artış arasındaki korelasyon %32,74'tür.

Dünyada Bilanço dışı işlemlerin 1980'li yıllardan sonra yaşanan irili ufaklı küresel krizlerden sonra gelişme göstermesi dikkat çekicidir. Bu durumun arkasında yatırımcıların kur ve faiz risklerinden korunmak için gerçekleştirdikleri vadeli işlemler ile yüksek kazanç elde etme arzusuyla yapılan repo işlemleri yer almaktadır.

Bu gelişmelerle birlikte Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından yayınlanan Haziran 2004 tarihli düzenleme raporunda Bilanço Dışı İşlemler risk ağırlıklı varlıklar içerisine dahil edilmiş ve belli değerlerde Krediyeye Dönüştürme Oranları (KDO) uygulanmak suretiyle kredi eşdeğerlerine çevrilmeleri kabul edilmiştir. Taşınan bu riskin karşılığı olarak bankalar uygun ve yeterli düzeyde sermaye bulundurma yükümlülüğü altına girmişlerdir.

Bu noktada bankalar, ya sermayelerini yeterli düzeyde tutacak, ya da risk yönetimi kapsamında bilanço dışı işlemleri de göz önünde bulundurarak toplam risklerini minimize etmeye çalışacaklardır.

Sonuç olarak, bilanço dışı faaliyetlerin hızla arttığı görülmüştür ve bu artışın önümüzdeki yıllarda da devam edeceği düşünülmektedir. Ne var ki, bu tür işlemlerin gelir yaratma gücü ülkemizde henüz çok fazla değildir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ALLEN, Linda, (1997), **Capital Markets and Intitutions: A Global View**, John Wiley Inc..

ALTAN, Mikail, (2001), **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, Beta, İstanbul.

KALAYCI,Ş. ve diğerleri, (2006), **SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık**, Asil ya., Ankara.

KOCH, T.W, (1995), **Bank Management**, the Dryden Pres, 3rd Edition.

KÜNEY,H., **Banka Tekniği**, (1986), Türkiye İş Bankası Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enst. Ya., Ankara.

MISHKIN, Frederic, (1998), **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Addison-Wesley, 5th Edition.

Türkiye Muhasebe Standartları, TMSK Yayınları-1, 2006.

YÜKSEL, A,S, YÜKSEL,A, YÜKSEL,Ü, (2002), **Banka Yönetimi El Kitabı**, Alfa Ya, İstanbul.

Makaleler

ALLEN, L, JAGTIANI, J, (1999) “The Impact of New Bank Powers (Securities and Insurance Activities) on Bank Holding Companies’ Risk”, *Emerging Issues Series, Federal Reserve Bank of Chicago*, (:S&R-99-1R).

AYDIN, A., (2000), “Bilanço Dışı İşlemler”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:34.

DEMETZ, STRAHAN, (1995), “Diversification, Size and Risk at Bank Holding Companies”, *Federal Reserve Bank of New York, Research Paper* No:9506.

DeYOUNG, R, RICE, T, (2003), “Noninterest Income and Financial Performance at US Commercial Banks”, *Federal Reserve Bank of Chicago*.

EBRAHİM,A., HASAN,I., (2004), “Market Evaluation of Banks Expansion into Non-Traditional Banking Activities”.

EDWARDS, F.R, MISHKIN, F.S, (1995), “The Decline of Traditional Banking: Implications for Financial Stability and Regulatory Policy”, *FRB Working Papers*.

ROGERS, K., SINKEY, R.F., (1999), “An Analysis of Nontraditional Activities at US Commercial Banks”, *Review of Financial Economics* 8.

SMITH, STAIKOURAS, WOOD, (2003), “Non Interest Income and Total Income Stability”, *Bank of England Working Papers*, no:198.

STIROH, Kevin, J, (2004), “Diversification in Banking: Is Noninterest Income the Answer?”, *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol 36., No:5.

Diğer Kaynaklar

<http://www.tbb.org.tr/net/donemsel/>, 06.02.2005.

<http://www.tcmb.gov.tr>, 1999 yılı duyuruları, Vadeli işlem uygulamalarına ilişkin talimat.